

Elektrituruseaduse ja riigihangete seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõuga võetakse Eesti õigusesse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1711 elektrituru korralduse parandamiseks, millega muudetakse direktiive (EL) 2018/2001 ja (EL) 2019/944 ning muudetakse üldteenuse hankimise regulatsiooni. Selleks muudetakse elektrituruseadust ja riigihangete seadust.

Eelnõuga lisatakse elektrituruseadusesse:

- 1) paindliku elektrivõrguga liitumise võimalus piirkondades, kus võrgu võimsus uute ühenduste jaoks on piiratud;
- 2) tarbijate elektrivõrgust lahtiühendamise keeld kohtuvälise menetluse lahendamise ajal;
- 3) avatud tarnijatele kohustus kasutada riskimaandusstrateegiaid;
- 4) võrgutasude metoodikale esitatavate nõuete täpsustus, mis peab looma võrguettevõtjale stiimulid paindlikkusteenuste kasutuselevõtuks
- 5) õiguslik alus selleks, et tarbijad, kes toodavad ja tarbivad taastuvenergiat samas hoones või kortermajas, saaksid osaleda ühiselt toodetud taastuvenergia jagamises tarbijajagaldise piires;
- 6) riigi julgeoleku põhimõtted võrguteenuse osutamiseks elektrivõrgus kasutatavat riist- või tarkvara hankides;
- 7) üldteenuse hankimise regulatsiooni muudatus.

Riigihangete seaduses sätestatakse muudatus, mille eesmärk on vabastada Eestis taastuvenergia tootmise ja selle võrku müümisega seonduvad tegevused riigihangete reeglitest vastavalt Euroopa Parlamendi ja Euroopa Liidu Nõukogu direktiivi 2014/25/EL artikli 35 lõikele 1.

Muudatused on vajalikud, et võtta üle direktiiv (EL) 2024/1711 ja lahendada praktikas esile kerkinud probleem seoses üldteenuse hankimisega.

Muudatuste eesmärk on kaitsta tarbijaid ja võimaldada tarbijatel energiat jagada.

Muudatusel on tarbijatele positiivne mõju, kuna paraneb nende kaitse ja tekivad lisavõimalused elektriturul osaleda. Seaduseelnõuga kavandatavate muudatuste tulemusena võrguettevõtjate kohustused senisega võrreldes vähesel määral kasvavad. Võrguettevõtjad peavad võimaldama paindlikke liitumisi piirkondades, kuhu võrguarendustöödega ei ole veel jõutud, et oma võrku tõhusalt käitada ja vältida võrgu kulukat laiendamist. Seoses sellega peab võrguettevõtja vabade võimsuste kaardirakendust täiendama saadaolevate paindlike liitumiste võimalustega. Liitumistingimuste väljatöötamine on võrguettevõtjale juba olemasolevast seadusest tulenev kohustus.

Plaanitav ajajoon:

- 1) seaduse jõustumine üldises korras 2025. aasta lõpuks;
- 2) elektri jagamisega seotud sätete jõustumine augustis 2026. Sätete jõustumise aeg on kooskõlas direktiivi (EL) 2024/1711 energia jagamise sätete ülevõtmise tähtajaga.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja on ette valmistanud Kliimaministeeriumi (KLM) energeetikaosakonna energiaturgude ekspert Marie-Ursula Vaks (marie-ursula.vaks@kliimaministeerium.ee) ja sama osakonna energiaturgude ekspert Tauno Hilimon (tauno.hilimon@kliimaministeerium.ee, 625 6476). Eelnõu ja seletuskirja juriidilise ekspertiisi teostas Kliimaministeeriumi õigusosakonna nõunik Anna-Liisa Kotsjuba (anna-liisa.kotsjuba@kliimaministeerium.ee). Keeletoimetaja oli Justiits- ja Digiministeeriumi õigusloome korralduse talituse toimetaja Inge Mehide (inge.mehide@justdigi.ee).

1.3. Märkused

Eelnõu ei ole seotud ühegi muu menetluses oleva eelnõu ega Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga. Eelnõuga võetakse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1711 elektrituru korralduse parandamiseks ning muudetakse elektrituruseaduse (edaspidi *ELTS*) 20. oktoobri 2024. a redaktsiooni (RT I, 10.10.2024, 8) ja riigihangete seaduse 17.06.2024. a redaktsiooni (RT I, 07.06.2024, 11).

Tuginedes Vabariigi Valitsuse 22.12.2011. a määruse nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“ § 1 lõike 2 punktile 2, mis sätestab, et seaduseelnõu väljatöötamiskavatsus ei ole nõutav, kui eelnõu käsitleb Euroopa Liidu õiguse rakendamist, ei ole tehtud seaduseelnõu väljatöötamiskavatsust.

Eelnõu vastuvõtmiseks on vaja Riigikogu poolthääle enamust.

2. Seaduse eesmärk

Kavandatud seaduseelnõu eesmärk on võtta üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga (EL) 2024/1711 tehtud muudatused elektrituru korralduse parandamiseks. Elektrienergia siseturu korralduse parandamise eesmärk on hästi lõimitud energiaturg, mis võimaldab liikmesriikidel saada kõigis turutingimustes ühtsest energiaturust majanduslikku kasu, tagab ühtlasi varustuskindluse ja toetab CO₂ heite vähendamist, et saavutada liidu kliimaneutraalsuse eesmärk.

Energiakriisi taustal on praegune elektrituru korraldus esile toonud mitmesuguseid puudusi ja ootamatuid tagajärgi, mis on seotud lühiajalistel elektriturgudel esinevate kõrgete ja volatiilsete fossiilkütuse hindade mõjuga ning sunnivad kodumajapidamisi ja ettevõtjaid seisma silmitsi hüppelise hinnakõikumisega ja selle mõjuga elektriarvetele. Elektrituru korralduse muudatused peaksid tagama, et tarbijad on kaitstud energiahinnakriiside eest ning võrgust lahtiühendamise eest kohtuvälise menetluse lahendamise ajal.

Võrguühenduse kasutajate võimalus sõlmida paindlik liitumisleping piirkondades, kus elektrivõrgu võimsus on piiratud, pakub ka võrguettevõtjale lahendust hajaasustuste arendamiseks, tagades, et prioriteediks on võrgu tugevdamine. Paindlikke liitumisi võimaldatakse alalise lahendusena piirkondades, kus võrgu tugevdamine ei ole tõhus, ning võrguühendust taotlevaltele võrgukasutajatele muudetakse võimalikult nähtavaks eeldatavad piirangud, mis paindliku liitumise lepingu puhul kehtivad.

Direktiivi ülevõtmistabel on toodud käesoleva seletuskirja lisa 1.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

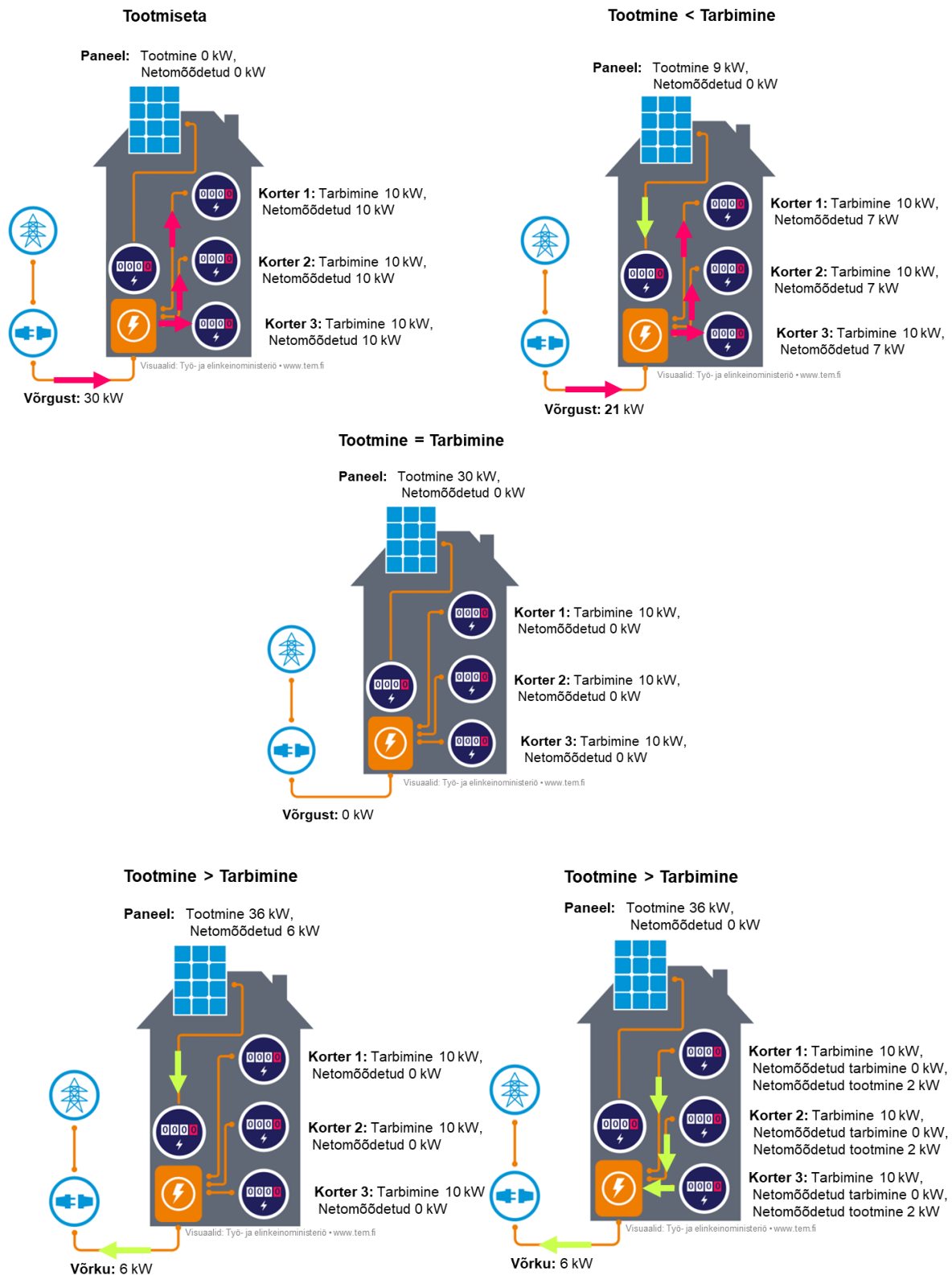
3.1. Elektrituru seaduse muutmine

Punktiga 1 muudetakse § 3 punkti 1⁴ mõiste *aktiivne võrguteenuse kasutaja* sõnastust, lisades aktiivse võrguteenuse kasutaja tegevuste nimistusse energiasalgamine, ning eemaldatakse nõue toota energiat tema omandis oleval kinnistul. Aktiivsed võrguteenuse kasutajad saavad võimaluse parandada oma tootmisvõimet ning osaleda veelgi aktiivsemalt elektriturul. Aktiivse võrguteenuse kasutajate rühma liikmete arv ei ole määratletud. Aktiivse võrguteenuse kasutaja omatoodetud ja salvestatud elekter ei pea enam olema toodetud ja salvestatud tema enda kinnistul tarbijale või tarbijate rühmale kuuluval maaüksusel või hoones. Direktiiv annab võimaluse aktiivsetel võrguteenuse kasutajatel tegeleda elektritootmise ja salvestamisega ka neile otseselt mitte kuuluval kinnistul, maaüksusel või hoones. Endiselt jääb tingimuseks, et selline tegevus ei kujuta endast aktiivse võrguteenuse kasutaja peamist äri- või kutsetegevust. Teistsugune toimimine ei liigituks enam aktiivse võrguteenuse kasutaja mõiste alla, vaid oleks iseloomulik juba tootjale. Kõik tarbijad peaksid saama kasu elektriturul vahetust osalemisest, eelkõige sellest, et nad muudavad oma tarbimist vastavalt turusignaalidele ja saavad kasu madalamatest elektrihindadest. Tarbijatel on ülisuur tähtsus paindlikkuse saavutamisel, mis on vajalik elektrivõrgu kohandamiseks taastuvelektri pidevalt muutuvale tootmisele ja hajatootmisele. Aktiivse võrguteenuse kasutaja omatoodetud ülejääva energia jagamine leevendab kõrgete energiahindade mõju ning võimestab suuremat rühma tarbijaid, nagu kaitsetud tarbijad ja energiasalgavõimetud tarbijad, kel muidu ei ole rahaliste või ruumiliste piirangute tõttu võimalust saada aktiivseks tarbijaks. Ühtlasi aitab energiasalgamine suurendada taastuenergia kasutuselevõttu. Asjakohaseid hinnasignaale ja salvestusüksusi loimides võib elektrijagamise aidata luua aluse selleks, et ära kasutada väiksemate tarbijate paindlikkust.

Punktide 2 ja 15 muudatused on seotud, mistõttu käsitleme neid koos.

Punktiga 2 täiendatakse § 44 lõikega 1¹ ja punktiga 15 täiendatakse § 93 lõiget 6 punktiga 8¹. Avatud tarnija peab tagama avatud tarne lepinguga riskimaandusstrateegiad, et vähendada tarnehäirete ohtu, ehk et fikseeritud hinnaga lepingute puhul kehtiks lepingus kokkulepitud hind kuni lepingu tähtaja lõpuni ka energiahinnakriiside ajal. Kui tarnijad ei taga, et nende elektriportfellis on riskid piisavalt maandatud, võib elektri hulgimüügihindade muutus tähendada neile finantsriski ja põhjustada elektriportfelli tõrkeid. Kulud võivad sel juhul kanduda üle tarbijatele ja teistele võrgukasutajatele. Seepärast peavad kindlaksmääratud hinna ja tähtajaga elektrivarustuslepingute pakkumise korral olema tarnijate riskid asjakohaselt maandatud. Asjakohases riskimaandusstrateegias tuleks arvesse võtta tarnija juurdepääsu oma toodangule, tema kapitalisatsiooni ja sõltuvust hulgimüügituru hindade muutumisest, samuti tarnija suurust või turu struktuuri. Konkurentsiamet kontrollib, kas avatud tarnija on riskimaandusstrateegiad kasutusele võtnud.

Punktiga 3 asendatakse § 58³ lõikes 4 tekstiosa pärast sõna „elektripaigaldise“ tekstiosaga „piires, tingimusel, et jagatud taastuenergia tootmine ja tarbimine toimuvad sama liitumispunkti piires“. Muudatusega kehtestatakse õiguslik alus selleks, et tarbijad, kes toodavad ja tarbivad taastuenergiat samas hoones või kortermajas, saavad osaleda ühiselt toodetud taastuenergia jagamises tarbijapaigaldise sees eeldusel, et tootmine ja tarbimine toimuvad sama liitumispunkti piires. Kehtivas seaduses ei ole sätestatud, kuidas täpsemalt tarbija saab elektrijagamises osaleda ja millised kulud talle rakenduvad. Elektri jagamist tarbijapaigaldise piires visualiseerivad allolevad skeemid.

Eesmärk on soodustada oma tarbeks toodetud taastuvenergia kasutamist ning lihtsustada energia jagamist tarbijate vahel hoone või kinnistu sees. Tehniliselt on praegu võimalik liitumispunkti piires energiat jagada, kui kõik tarbijad on nõus ühiselt elektrit soetama. Elektri ühisost tähendab, et tarbija loobub oma õigusest ise endale sobiv elektrimüüja valida ja elektrileping sõlmida, samuti vähendab elektri ühisost tarbija huvi oma tarbimist juhtida. Ühise liitumispunkti kaudu elektrienergia jagamine võimaldab elanikel ühiselt hoones toodetud taastuvenergiaga oma arveid vähendada.

Punktiga 4 täiendatakse § 58³ lõikega 5.

Lõikes 5 täpsustatakse, et liitumispunkti piires elektrit jagades toimub kauplemisperioodil tootmis- ja tarbimissuunalise elektrienergia saldeerimine. Saldeerimine pikema ajavälba puhul ei ole põhjendatud, kuna see toob kaasa elektrisüsteemi ebaefektiivse toimimise. Tarbijatevahelise kokkuleppe all on mõeldud seda, et tarbijad, nt korteriühistu liikmed, lepivad kokku, millised korterid osalevad elektri jagamises ja millistel alustel elektrit jagatakse. Näiteks võivad korteriühistu liikmed leppida kokku, et jagamise aluseks võetakse korterite põrandapind, või otsustada jätta elektri jagamisest kõrvale korterid, kes ei ole taastuvelektri tootmisseedme rajamisse panustanud.

Punktide 5, 6 ja 9 muudatused on seotud, mistõttu käsitleme neid koos.

Punktiga 5 täiendatakse § 65 lõigetega 1³ ja 1⁴, millega kehtestatakse võrguettevõtjale nõue pakkuda oma teeninduspiirkonnas võimalust sõlmida paindliku liitumist. Piirkondades, kus elektrivõrgu võimsus on piiratud, peab võrguühendust taotleval võrgukasutajal olema võimalik sõlmida ilma püsikindlusega, paindlik liitumisleping. Kõnealune leping on tähtajaline ning peaks näiteks arvesse võtma energia salvestamist või piirama aega, mil elektri jaam saab võrku suunata elektrienergiat või -võimsust, mida on võimalik turule viia, võimaldades selle osalist kättesaadavaks tegemist. Paindliku liitumise lepingud võimaldavad võrguettevõtjal tavapäraselt võrgu tugevdamise plaanidega edasi liikuda. Paindlikud liitumised muudetakse püsikindlaks niipea, kui võrk on valmis. Alalise lahendusena võimaldatakse paindliku liitumise lepinguid piirkondades, kus võrgu tugevdamine ei ole tõhus, ning võrguühendust taotlevatele võrgukasutajatele antakse võimalikult selget teavet, mida kujutavad endast eeldatavad piirangud, mis paindliku liitumise lepingu puhul kehtivad. Liitumise tüüptingimused koostab võrguettevõtja ning avaldab need oma veebilehel.

Punktiga 6 muudetakse § 65 lõike 3 punkti 4 sõnastust. Võrguettevõtjal on õigus keelduda võrguteenuse osutamisest, kui tema võrgus puudub võrguteenuse osutamiseks vajalik edastamisvõimsus. Paindliku liitumise nõude valguses tuleb kõnealuse punkti sõnastust täiendada ning lisada peale edastamisvõimsuse puudumise ka paindliku liitumise kokkuleppeni mittejäudmine. Vajaliku edastamisvõimsuse puudumine võib tähendada muuhulgas ka seda, et vastavas piirkonnas ei ole võimalik uusi liitujaid püsikindlalt võrguga ühendada, mis tõttu on asjakohane kõnealuses piirkonnas paindliku liitumise võimaluse loomine.

Punktiga 9 muudetakse § 70 lõike 8 sõnastust, mida täiendatakse nõudega anda teavet muu hulgas ka paindliku liitumise võimaluste kohta. Direktiivist lisanduv nõue loob kohustuse võrguettevõtjale anda muuhulgas infot ka paindliku ühenduse loomise võimalikkuse kohta ülekoormatud piirkondades, seda muidugi konfidentsiaalsuse nõuet silmas pidades.

Punktiga 7 täiendatakse ELTS-i §-ga 65¹.

Lõike 1 kohaselt ei tohi võrguteenuse osutamiseks elektrivõrgus kasutatav riist- või tarkvara ohustada riigi julgeolekut.

Mõistet „riigi julgeolek“ on seletatud Riigikogu 2017. a kinnitatud julgeolekupoliitika alustes (edaspidi JPA)¹ ja Vabariigi Valitsuse kinnitatud riigikaitse arengukavas 2022–2031 (edaspidi RKAK)². JPA sätestab Eesti julgeolekupoliitika eesmärgina kindlustada Eesti riigi iseseisvus

¹ Eesti julgeolekupoliitika alused. <https://riigikantslei.ee/el-poliitika-julgeolek-ja-riigikaitse/julgeoleku-ja-riigikaitse-koordineerimine>.

² Riigikaitse arengukava 2022–2031. <https://riigikantslei.ee/el-poliitika-julgeolek-ja-riigikaitse/julgeoleku-ja-riigikaitse-koordineerimine>.

ja sõltumatus, rahva ja riigi kestmine, territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ja elanikkonna turvalisus. RKAK määrab ühe olulise riigikaitse tegevussuunana riigi ja ühiskonna toimimise mis tahes olukorras. See hõlmab elutähtsate teenuste või muude riigikaitse tähenduses oluliste teenuste toimepidevuse tagamist. Elektri võrguteenus kuulub elutähtsate teenuste hulka.

Laia riigikaitse seisukohast on seega oluline, et riigi ja ühiskonna harjumuspärase toimimist tagavate teenuste kasutatavus ei satuks ohtu võrguseadmete tarkvaravigade, võimalike tootja tekitatud tehnoloogiliste „tagauste“ või võrguseadmete vastu suunatud pahatahtlike rünnakute ja manipulatsioonide tõttu³. Samuti on oluline tagada, et sidevõrgud ei oleks monokultuursed (ühe konkreetse tootja tehnoloogiaga üles ehitatud), mis tekitab sõltuvuse sellest tootjast ning võimendab temaga seotud riske⁴.

Lõige 2 sätestab asjaolud, mille korral võrguteenuse osutamiseks elektrivõrgus kasutatav riist- või tarkvara saab ohustada riigi julgeolekut. Säte viitab elektroonilise side seaduse (ESS) § 87³ lõikele 2, kus on loetletud, et kasutatav riist- või tarkvara saab ohustada riigi julgeolekut järgmiste asjaolude tõttu:

- 1) selle tootjast, hooldus- või tugiteenuste pakkujast tuleneva suure riski tõttu (edaspidi suure riskiga riist- või tarkvara) või
- 2) riist- või tarkvara tehnilistest omadustest või seadistustest tuleneva riski tõttu.

Esimeses punktis nimetatud ohud on seotud tarneahelaga ning lähtuvad konkreetsest ettevõtjast. Selleks ettevõtjaks on kas konkreetse riist- või tarkvara tootja või tegevusloaga võrguettevõtjale hooldus- või tugiteenust pakkuv ettevõtja. Riist- või tarkvara tehnilistest omadustest või seadistusest tulenevad ohud on seotud tehnoloogia endaga. Näiteks on tegemist tehnoloogilise ohuga siis, kui sidevõrgus kasutatav seadistus ei taga side konfidentsiaalsust ehk kõrvalisel osapoolel on võimalik sidet pealt kuulata.

Lõike 3 kohaselt tuleb suure riskiga riist- või tarkvara hinnates arvestada muu hulgas ESS-i § 87³ lõikes 3 loetletud teabega. ESS-i § 87³ on kehtestatud elektroonilise side seaduse, ehitusseadustiku ja riigilõivuseaduse muutmise seadusega (437 SE)⁵. 437 SE seletuskirjas põhjendatakse loetelu järgmiselt:

ESS § 87³ lõikes 3 esitatakse näitlik loetelu, millist teavet riist- või tarkvara tootjast, hooldus- või tugiteenuste pakkujast tuleneva kõrge riski hindamisel muu hulgas arvestatakse ning mis võib osutada riist- või tarkvaraga seotud kõrgele riskile. Loetelu ei tähenda, et kui üks tingimus on täidetud, oleks tegu automaatselt kõrge riskiga riist- või tarkvaraga. Hinnang, kas tegu on kõrge riskiga tootja, hooldus- või tugiteenuste pakkujaga, tehakse riist- või tarkvara kasutusloa menetluses riskihinnangu baasil. Ühe loetelus nimetatud punkti täitmine võib põhimõtteliselt kaasa tuua kõrge riski, kuid eeldusel, et see on piisavalt põhjendatud ja kaalukas.

Võrguteenuse puhul on analoogselt sideteenusega tegemist elutähtsa teenusega, mistõttu on riskihindamine riist- või tarkvara hankides põhjendatud. Samuti on võrguteenuse osutajatel asjakohane arvestada riskihindamise käigus ESS-i § 87³ lõikes 3 nimetatud teabega. 437 SE seletuskiri loetleb lisaselgitused ESS-i § 87³ lõikes 3 nimetatud teabe kohta:

Punktid, mida tootja, hooldus- või tugiteenuste pakkuja kohta riskianalüüsis muu hulgas hinnatakse on järgnevad:

³ Riigi julgeoleku hindamise kohta vt ka sisukokkuvõtet.

⁴ Vt ka <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/eu-wide-coordinated-risk-assessment-5g-networks-security>.

⁵ 437 SE menetlus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/70adb908-b70f-4d8b-9b20-2b25ad2d269e/>.

- 1) tema asukoht või peakontor on riigis (edaspidi asukohariik), mis ei ole Euroopa Liidu (edaspidi EL), Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni (edaspidi NATO) ega Majandusliku Koostöö või Arengu Organisatsiooni (edaspidi OECD) liikmesriik;
- 2) tema asukohariigis ei järgita demokraatliku õigusriigi põhimõtteid või ei austata inimõigusi;
- 3) tema asukohariigis ei kaitsta muu riigi isikute intellektuaalomandit, isikuandmeid või ärisaladust;
- 4) tema asukohariik käitub küberruumis agressiivselt;
- 5) asukohariigile on EL-i, NATO või OECD liikmesriigid omistanud küberrünnakuid;
- 6) ta allub sõltumatu kohtuliku kontrollita asukohariigi või muu välisriigi valitsusele või riigiasutusele;
- 7) tema asukohariik või muu välisriik võib kohustada teda tegutsema Eesti riigi julgeolekut ohustaval viisil;
- 8) tema majandustegevus ei põhine turupõhisel konkurentsil või selleks ei ole asukohariigis loodud piisavaid tingimusi;
- 9) tema omandistruktuur, organisatsiooniline ülesehitus või juhtimisstruktuur ei ole läbipaistev;
- 10) tema rahastamine ei ole läbipaistev;
- 11) tema tooted või teenused sisaldavad turvanõrkusi ning nende kõrvaldamiseks ei ole rakendatud piisavaid turvameetmeid;
- 12) ta ei ole järjepidevalt võimeline tagama toodete või teenuste tarneid, välja arvatud vääramatu jõu tõttu.

Eesti on EL, NATO ja OECD liikmesriik. Nende organisatsioonide liikmesriikides asuvad ettevõtjad on üldiselt vähem riskantsed, kuna nendes riikides kehtivad kokkulepped, väärtused ja põhimõtted, mis ühilduvad Eesti riigi julgeoleku huvidega. OECD liikmesriike ühendavad väärtused nagu avatud turumajandus, demokraatlik pluralism ja inimõiguste austamine ning NATO liikmesriike isikute vabadus, demokraatia, inimõigused ja õigusriik. EL põhimõtted on inimõiguste austamine, demokraatia, õigusriik, inimväarikus, vabadus ning muud EL õigusaktides sätestatud põhimõtted. Neid väärtusi kandvad riigid on üldiselt vähem tõenäolised sekkuma oma riigis asuva ettevõtja tegevusse eesmärgiga kahjustada Eesti riigi julgeolekut.

Sarnaselt eeltooduga on väiksem risk taolisele sekkumisele, kui asukohariigis järgitakse demokraatliku õigusriigi põhimõtteid ja austatakse inimõigusi ning kaitstakse muu riigi isikute intellektuaalomandit, isikuandmeid ja ärisaladust.

Demokraatliku õigusriigi põhimõtte tähendab, et kehtivad sellised õiguse üldpõhimõtted, mida tunnustatakse Euroopa õigusruumis. Õigusriigi all on mõeldud õigusriiki laiemas tähenduses ehk mitte ainult riiki, kus on olemas seadused, vaid on olemas ka põhiõigused, võimude lahusus, sõltumatud kohtud ja seadusi järgiv haldus.

Riik, kus kaitstakse muu riigi isikute intellektuaalomandit, isikuandmeid ja ärisaladust, on vähem tõenäoline sekkuma enda riigis asuva ettevõtja tegevusse eesmärgiga teise riigi isikute intellektuaalomandit, isikuandmeid või ärisaladust rikkuda. Kuna sidevõrke läbib suur hulk

andmeid, millest osa on tundlikud andmed, peab olema kindlus, et sidevõrkudes kasutatava riist- ja tarkvara kaudu nendele andmetele kolmandatel isikutel ja riikidel õigusvastaselt juurdepääsu pole.

Teave, et asukohariik käitub küberruumis agressiivselt või EL, NATO või OECD liikmesriigid on asukohariigile omistanud küberrünnakuid, indikeerib, et asukohariik võib taolisi küberrünnakuid korraldada sidevõrkude tehnoloogia kaudu ka Eesti vastu.

Punktid selle kohta, kas ettevõtja allub sõltumatu kohtuliku kontrollita asukohariigi või muu välisriigi valitsusele või riigiasutusel ning kas tema asukohariik või muu välisriik võib kohustada teda tegutsema Eesti riigi julgeolekut ohustaval viisil, baseeruvad eelkõige teise riigi õigusruumi hindamisel. Kui näiteks asukohariigi õigusaktid võimaldavad kohtuliku kontrollita anda ettevõtjale korraldusi luure või riigikaitse huvides teise riigi järele luurata, on see ohumärk Eesti riigi julgeoleku aspektist.

Punktid 8-10 (kas tema majandustegevus ei põhine turupõhisel konkurentsil või selleks ei ole asukohariigis loodud piisavaid tingimusi; tema omandistruktuur, organisatsiooniline ülesehitus või juhtimisstruktuur ei ole läbipaistev; tema rahastamine ei ole läbipaistev) indikeerivad eelkõige seda, et ettevõtjal võib olla varjatud sidemeid välisriigi valitsusega, mis panevad teda sõltuma selle välisriigi valitsuse tahtest ning luure ja agressiivse teiste riikide mõjutamise kaalutlustest.

Punktid 11-12 (tema tooted või teenused sisaldavad turvanõrkusi ning nende kõrvaldamiseks ei ole rakendatud piisavaid turvameetmeid; ta ei ole järjepidevalt võimeline tagama toodete või teenuste tarneid, välja arvatud vääramatu jõu tõttu) keskenduvad eelkõige sellele, kas tootja, hooldus- või tugiteenuse pakkuja ise tähtsustab küberturvalisust ning on suuteline tarneid tagama. Kui ettevõtja ise küberturvalisust ei tähtsusta, on suurem risk, et tema riist- ja tarkvara sisaldab ohtlikke turvanõrkusi. Kui ettevõtja järjepidevalt, ka pahatahtlikult, tarneid ei taga, seab see ohtu sidevõrgu toimimise ja turvalisuse, sest sidevõrk vajab uuendamist nii riist- kui ka tarkvara puhul.

2019. aasta Euroopa Liidu riskianalüüsis toodi välja, et oluline on hinnata iga tehnoloogia tootja riskiprofiili. Muu hulgas tuleb riskianalüüsi kohaselt analüüsida ettevõtete sõltumatust Euroopa Liidu välistest riikidest, et välistada tehnoloogia kaudu poliitiliste huvide realiseerimist. Selleks on vaja arvesse võtta ettevõtte ja valitsuse seoseid, ettevõttele kohaldatavaid õigusakte (kas õigusaktid lähtuvad demokraatlikest printsiipidest ning andmekaitse põhimõtetest), ettevõtte juhtimise läbipaistvust ning kolmandate riikide võimet rakendada ettevõtte üle sunnimehhanisme. Riskianalüüsi olulisim sõnum on see, et IKT kasutamise puhul peab riskide hindamine olema kõikehõlmav, mitte ainult tehniliste aspektide keskne.

Pidades silmas digiühiskonna arengut ning IKT arengu tõttu muutunud julgeolekuolukorda, on vajalik, et enne sidevõrkude jaoks vajaliku riist- või tarkvara kasutusele võtmist tagatakse nende kooskõla riigi julgeoleku huvidega. Riigi julgeoleku huvidega kooskõla hindamisel kontrollitakse muu hulgas tarnijate riskiprofiile.

Lisaks tootjale tuleb hinnata ning kontrollida ka hooldus- või tugiteenust pakkuvaid juriidilisi isikuid – nt kui tema tooted või teenused sisaldavad turvanõrkusi ning nende kõrvaldamiseks ei ole rakendatud piisavaid turvameetmeid. Näiteks hiljutine SolarWinds Orion'i intsident näitab, et ka tarneahelas olevatele ohtudele tuleb tähelepanu pöörata⁶.

⁶ Lisainfo: <https://www.solarwinds.com/securityadvisory> ning <https://www.zdnet.com/article/solarwinds-the-more-we-learn-the-worse-it-looks/>.

Lõikes 4 täpsustatakse, et tegevusloaga võrguettevõtja lähtub riist- või tarkvara hankides nõudest hinnata ohtu julgeolekule ja võtta seda hankimise käigus arvesse. Piirdatakse üksnes tegevusloaga võrguettevõtjatega, kuna nemad osutavad avalikku võrguteenust.

Punktiga 8 muudetakse § 67 lõike 5 sõnastust. Võrguettevõtja kasutab võrguteenuse eest arveldamiseks elektrijagamise tulemusena saldeeritud mõõteandmeid ja edastab samad andmed ka elektrimüüjale tarbijaga elektrienergia eest arveldamiseks .

Punktiga 10 täiendatakse § 71 lõikega 9¹ Konkurentsiameti kasutatava võrgutasude meetodika asjus. Konkurentsiameti kasutatav meetodika peaks arvestama, et võrgutasud peavad pakkuma võrguettevõtjatele stiimuleid kasutada paindlikkusteenuseid, eelkõige tarbimiskaja ja energia salvestamist. Võrguettevõtjal puudub muidu võimalus arendada uuenduslikke lahendusi olemasoleva võrgu optimeerimiseks ja paindlikkusteenuste hankimiseks. Võrgutariifid tuleb kavandada nii, et neis võetaks arvesse võrguettevõtjate tegevus- ja kapitalikulud või mõlema tõhusat kombinatsiooni, et elektrisüsteemi kulutõhusalt käitada. Kulude kajastamise nõue ei tohiks piirata võimalust jaotada kulud tõhusalt ümber, kui kohaldatakse ajapõhiseid võrgutasusid. See aitab taastuvatest energiaallikatest saadud energiat võimalikult väheste kuludega rohkem elektrisüsteemi lõimida ja võimaldaks lõpptarbijatel oma paindlikkuslahendusi väärtustada. Konkurentsiametil on keskne roll piisavate investeeringute tagamisel võrgu vajalikuks arendamiseks, laiendamiseks ja tugevdamiseks. Konkurentsiamet peab edendama selle investeeringu kasutamist, ergutades võrgu arendamist, et tulla toime taastuvenergia tootmisega, sealhulgas vajaduse korral taastuvenergia eelisarendusaladel.

Punktid 11–12 on omavahel seotud ning käsitleme neid koos.

Paragrahvides 76¹ ja 76² tehtud muudatuste eesmärk üldteenuse osustaja leidmise protsessi muuta. Muudatuse tulemusel leiab võrguettevõtja üldteenuse osutaja konkursi teel. Muudatus on vajalik, et muuta üldteenuse osutaja määramine võrguettevõtja jaoks võrreldes tänase olukorraga selgemaks, mistõttu sätestatakse üldteenuse osutamise konkursi täpsemad tingimused elektrituru toimimise võrgueeskirjas.

Seadust täiendatakse uute lõigetega, millega sätestatakse konkursi väljakuulutamise teavitus (§ 76¹ lg 2⁴). Uue lõikega 2⁵ sätestatakse, et üldteenuse osutamise konkursi kord kehtestatakse elektrituru toimimise võrgueeskirjas.

Punktid 13 ja 14 on omavahel seotud ning käsitleme neid koos.

Punktiga 13 täiendatakse § 90 lõigetega 14 ja 15 ning punktiga 14 täiendatakse § 92 lõikega 4². Tarbijatel on õigus kasutada oma elektrimüüja ja/või võrguettevõtja hallatavaid kaebuste esitamise menetlusi ja vaidluste kohtuvälise lahendamise menetlusi, et tagada oma õiguste tulemuslik jõustamine ning mitte sattuda ebasoodsasse olukorda elektrimüüjaga ja/või võrguettevõtjaga tekkinud erimeelsuste korral, eelkõige seoses arvetega või tasumisele kuuluvate summadega. Kui tarbijad neid menetlusi kasutavad, ei tohiks elektrimüüjad ega võrguettevõtjad lõpetada lepinguid endiselt vaidluse esemeks olevate faktide alusel. Võrguettevõtjad, elektrimüüjad ja tarbijad peavad jätkuvalt täitma oma lepingulisi õigusi ja kohustusi, eelkõige elektrienergiat tarnima ja selle eest maksma, ning kaebuste esitamise menetlus ei tohiks olla aluseks kuritarvitamisele, mis võimaldaks tarbijatel kõrvale hoida oma lepingulistest kohustustest, sealhulgas arvete tasumisest. Kohtuvälise menetluse tähtsaja sätestamine motiveerib kohtuväliseid menetlusorganeid oma menetlusi läbi viima eesmärgipäraselt ja efektiivselt ning välistab tarbija võlgnevuse kasvamise võrguettevõtja ees, et menetluse lõppedes poleks tarbijal mitme kuu suurune võlgnevus, mida tal pole võimekust tasuda.

Ühtlasi kehtib võrguühenduse katkestamise tähtajaline keeld ainult juhul, kui kaebus on esitatud võrguettevõtja vastu. ELTS § 90 lg 1 kohaselt on võrguühenduse katkestamise õigus üksnes võrguettevõtjal ja üksnes juhul, kui tarbija on jätnud tasumata võrgutasu või üldteenuse/avatud tarne katkemise eest makstava tasu. Seega ei tohiks kaebuse esitamine elektrimüüja vastu takistada võrguettevõtjal võrguühendust katkestada, kui võrguühenduse katkestamise põhjuseks on võrguettevõtjale võrguteenuse tasu maksmata jätmine.

Müüja poolt võrguettevõtjale tehtava taotlusega tarbija võrguühenduse katkestamiseks saab toimuda juhul, kui võrguettevõtja on loovutanud võrguteenuse tasu nõuded elektrimüüjale, kes on sõlminud võrguettevõtjaga lepingu ühisarve esitamiseks. Need elektrimüüjad saavad võrguettevõtjalt tellida võrguühenduse katkestuse, kui tarbija on elektrimüüjale jätnud võrguteenuse eest tasu maksmata. Samas on võrguettevõtjal soov või vajadus teatud olukorras võrguühenduse katkestamisest keelduda või seda edasi lükata. Näiteks, kui võlgnevuses olev tarbija on elutähtsa teenuse osutaja, samuti kui katkestada soovitakse eratarbija võrguühendust pühade ajal ja nädalavahetustel.

Punktiga 16 muudetakse § 93 lõiget 6 punkti 22¹. Direktiivist tulenevalt täpsustatakse Konkurentsiameti ülesannet jälgida, et turuosalisel ei seaks takistusi ega piiranguid omatoodetud elektrienergia tarbimisele ja energiakogukondade arendamisele. Nimistut täiendatakse hajutatud energiatootmise ja võrguga ühendamise, energiaajagamise ning taastuvenergiakogukondade arendamisega.

Punktiga 17 täiendatakse § 111³ lõikega 21, mille kohaselt loob süsteemihaldur andmevahetusplatvormile liidese, mis võimaldab näiteks korteriühistul platvormil elektrijagamise osalemiseks end registreerida ja määratleda põhimõtted, mille alusel korterielanike vahel elektrit jagatakse. Liides kogub kauplemisperioodide kaupa saldeeritud mõõteandmed ja edastab need võrguettevõtjale, kelle vastutusel on võrguteenuse eest arveldamine ja mõõteandmete elektrimüüjale edastamine.

Punktiga 18 täiendatakse seaduse normitehnilist märkust tekstiosaga „Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1711, millega muudetakse direktiive (EL) 2018/2001 ja (EL) 2019/944 seoses liidu elektrituru korralduse parandamisega (ELT L, 2024/1711, 26.6.2024)“.

3.2. Riigihangete seaduse muutmine

Punktiga 1 muudetakse § 154 lõike 2 sõnastust. Euroopa Parlamendi ja Euroopa Liidu Nõukogu direktiiv 2014/25/EL (edaspidi direktiiv) võimaldab liikmesriigis teatavaid tegevusi gaasi, soojuse, elektri, vee, transpordi ja postiteenuse sektoris vabastada riigihangete reeglitest, kui need tegevused on liikmesriigis konkurentsile avatud tegevused. Seda, kas vastav tegevus vabastatakse konkreetsetes liikmesriigis riigihangete reeglitest, otsustab Euroopa Komisjon (RHS § 154 lg 1). Teadaolevalt on Euroopa Komisjon heaks kiitnud elektri sektoris riigihangete tegemisest vabastamise vähemalt järgmistes liikmesriikides: Itaalia, Leedu, Tšehhi, Saksamaa, Austria, Rootsi, Holland ja Soome⁷.

Eelnõu koostaja hinnangul vastavad eelnimetatud tegevused erandi taotlemise tingimustele ka Eestis, ehk täpsemalt, tegu on Eestis konkurentsile avatud valdkondadega.

Erandi saamine tooks märgatavat kasu taastuvenergia turule tervikuna. Erandi saamine vähendaks hetkel eksisteerivaid turutõrkeid, sest siin tegutsevad turuosalisel tegutseksid ühetaoliste reeglite kohaselt. Väiksem administratiivne koormus loob eeldused täiendavateks investeeringuteks ning suuremaks konkurentsiks. Samuti aitab taastuvate energiaallikate

⁷ https://single-marketeconomy.ec.europa.eu/single-market/public-procurement/legal-rules-and-implementation/exemptmarkets_en.

suurendamine ja mitmekesistamine riigil endal omakorda täita Euroopa Liidu poolt seatud eesmärgid. Sektoris tegutsevate ettevõtete sisemised kontrollimehhanismid on piisavad, et tagada hangete läbipaistvus ja tarnijate võrdne kohtlemine.

Seaduse muudatuse eesmärk on vabastada ka Eestis taastuvenergia tootmise ja selle võrku müümisega seonduvad tegevused riigihangete reeglitest. Selleks tuleb luua sarnaselt teiste riikide õigusruumile vastav võimalus ka sektori tegutsevatele turuosalistele.

Seaduse muutmise vajadus on tingitud asjaolust, et riigihangete seadus ei anna hetkel õigust hankijatel endil esitada erandi saamiseks taotlus Euroopa Komisjonile. Vastavalt direktiivi artikli 35 lõikele 1 võib Euroopa Komisjonile taotluse erandi tegemiseks esitada liikmesriik või hankijad, kuid seda üksnes juhul, kui liikmesriigi õigusaktid selle õiguse hankijatele annavad. Riigihangete seadus viitab hetkel üksnes erandile §-s 154, sätestades, et erandi andmise otsus tehakse direktiivi artikli 35 kohaselt. See aga tähendab, et kõnealuse erandi taotluse saab vastavalt direktiivi artikli 35(1) kohaselt esitada Euroopa Komisjonile üksnes liikmesriik ise. Eelnõu koostaja juhib tähelepanu sellele, et paljudes teistes liikmesriikides nagu näiteks Leedus, Saksamaal, Madalmaades, Horvaatias, Kreekas, Ungaris, Austrias, Rootsis, Portugalis, Sloveenias ja Itaalias on erandi taotlemise õigus liikmesriikide poolt antud just hankijatele endile. Hankijad, kes on ise vastava sektori turuosalised, oskavad kõige paremini hinnata, kas turg selles valdkonnas on piiratud või konkurentsile avatud ning sellest tulenevalt hinnata, kas turg kvalifitseerub riigihangete reeglite vabastamisele. Andes hankijatele õiguse esitada ka ise soovi korral taotlus Euroopa Komisjonile muutuks riigihangete regulatsioon paindlikumaks, ilma, et riik kaotaks erandi taotlemise protsessi osas kontrolli. Seda põhjusel, et Euroopa Komisjon kaasab igal juhul vastava liikmesriigi erandi andmise hindamise protsessi hinnangu saamiseks turu olukorra kohta.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga ei lisata elektrituruseadusesse uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõuga võetakse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1711 elektrituru korralduse parandamiseks, millega muudetakse direktiive (EL) 2018/2001 ja (EL) 2019/944. Eelnõu ja Euroopa Liidu õigusaktide vastavustabel on lisatud (lisa 1).

6. Seaduse mõjud

Eelnõu käsitleb järgmisi teemasid:

- avatud tarnija riskimaandusstrateegia;
- võrguettevõtjate paindliku liitumise võimaldamise kohustus;
- tarbijate kaitsmine võrgust lahtiühendamise eest;
- elektri jagamine hoone piires;
- riigi julgeoleku põhimõtted võrguteenuse osutamiseks elektrivõrgus kasutatavat riist- või tarkvara hankides;
- vabastada Eestis taastuvenergia tootmise ja müümisega seonduvad tegevused riigihangete reeglitest.

6.1. Avatud tarnija riskimaandusstrateegiad

Energiakriisi taustal on praegune elektrituru korraldus esile toonud mitmesuguseid puudusi ja ootamatuid tagajärgi, mis on seotud lühiajalistel elektriturgudel esinevate kõrgete ja volatiilsete fossiilkütusehindade mõjuga ning sunnivad kodumajapidamisi ja ettevõtjaid seisma silmitsi hüppelise hinnakõikumisega ja selle mõjuga elektriarvetele.

Sotsiaalne, sealhulgas demograafiline mõju

Elektrimüüjate kohustusel kasutada riskimaandusstrateegiaid on suur sotsiaalse kasu potentsiaal, nagu tarbijate kaitse hinnakõikumise eest, elukalliduse leevendamine, töökohtade ja majanduse stabiilsus ning sotsiaalsete pingete vähenemine. Lisaks aitab see soodustada õiglasemat ja tasakaalustatud energiatootmist ja -tarbimist, mis on kasulik kogu ühiskonnale. Elektrimüüjate kohustusel kasutada riskimaandusstrateegiaid energiahulgimüügihindade kõikumise leevendamiseks võib olla mitu olulist sotsiaalset mõju, mis puudutavad tarbijate heaolu, töökohtade turgu ja üldist ühiskondlikku stabiilsust.

Riskimaandusstrateegiad võivad avaldada otsest mõju tarbijate elektrihindadele. Kui hinnad muutuvad ettearvamatuks, võivad inimesed ja ettevõtted kogeda suuri hinnatõuse, mis võib muuta elektri kättesaamatuks kaubaks ja seeläbi suurendada vaesumist või sotsiaalset ebavõrdsust. Riskide maandamine aitab tasakaalustada ja vähendada tarbijate finantskoormust. Tugevamalt võib see mõjutada väiksema sissetulekuga peresid, kuna energiaarved võivad olla oluline osa nende igapäevastest kuludest ja põhjustada elukvaliteedi halvenemist.

Energiahindade järsk tõus võib suurendada ka tööpingeid, kui ettevõtted peavad kõrgete energiahindade tõttu koondama töötajaid või vähendama teenuseid. Riskimaandusstrateegiate kasutamine võib vähendada energiahindade äkilisi muutusi, mis aitab vältida töötuse kasvu ja vähendada sotsiaalset rahunust. Kui inimestel on kindlus, et elektri hind on stabiilne, väheneb ühiskonnas ka rahulolematust. Ettevõtted saavad oma tegevust paremini planeerida, sealhulgas teha pikaajalisi investeeringuid, mis võib kasvatada tööhõivet ja tuua kaasa uute töökohtade loomise ning ergutada majandustegevust.

Kui elektrimüüjad saavad pakkuda stabiilseid ja ennustatavaid hindu, suurendab see tarbijate usaldust turu vastu. Usaldusväärne ja läbipaistev hindamine, mida riskimaandus võib pakkuda, aitab tarbijatel langetada paremaid energiatarbimise ja eelarve planeerimise otsuseid.

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Elektrimüüjate riskimaandusstrateegiate kohustus võib aidata tagada riigi energiajulgeolekut, vähendades majanduslikke ja sotsiaalseid riske, mis võivad tekkida energiahindade kõikumisest. Samuti soodustab see energiataristu stabiilsust ja riigi strateegilist paindlikkust, et paremini reageerida võimalikele kriisidele.

Kui elektrimüüjad peavad maandama riske, suudavad nad tõenäolisemalt hoida elektritootmise ja -jaotuse süsteemide investeeringud stabiilsena. See aitab tagada riigi energiataristu pikaajalise stabiilsuse, kuna ettevõtted ei pea tegema äkilisi kärpeid, et tulla toime hinnakõikumisega. Usaldusväärne taristu on aga oluline riigi julgeoleku tagamiseks, eriti kriisiolukordades.

Energiahindade äkiline tõus või langus võib põhjustada majanduslikku ebastabiilsust, mis omakorda võib mõjutada riigi julgeolekut. Näiteks kui energiakriis või kõrged hinnad põhjustavad ettevõtete sulgemisi, töötuse kasvu või inflatsiooni, võib see tekitada sotsiaalset rahunust ja destabiliseerida poliitilist olukorda. Riskimaandusstrateegiaid rakendades aitavad elektrimüüjad vähendada neid riske, valmistades riigi majanduse kriisideks paremini ette.

Mõju majandusele

Riskimaandusstrateegiate kasutamine võib aidata energiahindade kõikumist leevendada ning tagada suurema stabiilsuse ja parema prognoositavuse nii elektrimüüjate kui ka tarbijate jaoks. See toob kasu kogu majandusele, vähendades äkilisi hinnatõuse ja soodustades pikaajalisi

investeeringuid. Elektrimüüjate kohustus kasutada riskimaandusstrateegiaid energiahulgimüügihindade muutumise leevendamiseks võib avaldada majandusele mõju mitmel moel.

Riskide maandamine võib suurendada hindade stabiilsust, mis omakorda muudab energiakulud tarbijatele ja ettevõtetele paremini prognoositavaks, vähendades seeläbi nende finantsriske. Kui ettevõtted saavad end kaitsta negatiivsete turumuutuste eest, on neil võimalik jääda rahaliselt stabiilseks, mis vähendab pankrottide ja sulgemiste arvu. See aitab pakkuda konkurentsivõimelisemaid ja stabiilsemaid hindu ka teistes eluvaldkondades, mis võib kaasa tuua rohkem investeeringuid ja tarbimist, kuna ettevõtted ja eraisikud ei pea kartma hindade järsku tõusu.

Elektrimüüjad, kes ei suuda riske tõhusalt maandada, võivad kaotada konkurentsivõime, kuna nad ei saa pakkuda stabiilseid hindu ning peavad hinnatõusu tarbijatelt sisse nõudma, mis võib põhjustada klientide kaotamise. Samuti võivad need, kes oskavad riske maandada, saada konkurentsieelise, pakkudes paremaid hindu ja teenuseid. Kui elektritootmise ja -müügiiga seotud riskid on tõhusalt maandatud, võib see kaasa aidata energiasektori arengule ja investeeringute stabiliseerumisele. See võib omakorda kaasa tuua taristu paremaks muutmise ja töökohtade loomise. See jällegi aitab hoida inflatsiooni väikesena ja vähendada energiahinna äkilisi tõuse, mis võiksid muidu mõjutada tööstuse ja tarbimise mahtu. Kõik see omakorda toetab majanduse üldist stabiilsust.

Mõju elu- ja looduskeskkonnale

Kui elektrimüüjad kasutavad riskimaandusstrateegiaid, aitavad need maandada energiahindade kõikumist. Kaasneb hindade suurem stabiilsus ja parem prognoositavus. See võib soodustada energiatootmise planeeritavust, kuna ettevõtted ja riigid saavad paremini prognoosida oma energiatarbimist ja -tootmist. Kui energiatootmine on stabiilsem ja planeeritavam, võivad kasvada investeeringud energiatootmisse, sealhulgas taastuvenergia ja energiatõhususe projektidesse. See võib aidata suurendada puhtama ja keskkonnasõbralikuma energia osakaalu, kuna taastuvenergiaallikad (nt päikese-, tuule- ja hüdroenergia) pakuvad keskkonnasõbralikke alternatiive, mis aitavad vähendada CO₂ heidet.

Kui hinnakõikumine on riskimaandusega leevendatud, saavad energiatootjad teha pikaajalisi investeeringuid keskkonnasõbralikumatesse energiaallikatesse, kuna nad suudavad ennustada oma tulusid ja kulusid. See võib soodustada roheline energia turu kasvu ja innovatsiooni. Näiteks võib stabiilne hinnakeskkond julgustada investeerima päikese- ja tuuleenergiarajatiste ehitamisse, kuna ettevõtted ei pea kartma kõrgete energiahindade tõttu suurenevaid kulusid. Samuti võib see kiirendada üleminekut väikese süsinikusisaldusega energia tootmisele, kuna energiatootjad saavad investeerida taastuvenergia taristusse ilma pideva hinnakõikumise kartuseta.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele

Kui elektrimüüjad kasutavad riskimaandusstrateegiaid, aitab see stabiliseerida energiahindade kõikumist, mis avaldab olulist mõju riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste eelarveplaneerimisele. Paljudes riigiasutustes ja omavalitsusüksustes on elektrikulu osa suurest eelarvekoormusest, eriti näiteks koolide, haiglate, avalike teenuste ja muude valitsussektori asutuste jaoks. Kui energiahinnad on stabiilsemad, on omavalitsusüksustel lihtsam prognoosida oma energiakulutusi ja planeerida pikaajalisi investeeringuid. Samuti võivad omavalitsusüksused kasutusele võtta lisameetmeid energiatõhususe suurendamiseks, teades, et hinnakõikumist on vähem ja kulud on prognoositavamad. Kui energiahindade kõikumist suudetakse vähendada, saavad riigiasutused ja omavalitsusüksused keskenduda energiapoliitika

arendamisele, mis on suunatud taastuvenergiaallikate kasutamisele ja energiatõhususe parandamisele.

6.2. Võrguettevõtjate paindliku liitumise võimaldamise kohustus

Eelnõuga kaasneb võrguettevõtjatele kohustus võimaldada paindlikku elektrivõrguga liitumist piirkondades, kus elektrivõrkude võimsus on piiratud või puudub.

Sotsiaalne, sealhulgas demograafiline mõju

Võrguettevõtjate kohustus võimaldada paindlikku liitumist elektrivõrguga piirkondades, kus elektrivõrguühendus on piiratud või puudub, võib avaldada mitmesugust sotsiaalset ja demograafilist mõju. Need mõjud ulatuvad elatustaseme tõusust ja elukeskkonna paranemisest kuni elanike liikumise ja piirkondlike muutusteni.

Elektriühendus, isegi kui see pole püsiv, parandab elukvaliteeti, kuna elektrit kasutatakse peaaegu kõigi tegevuste puhul või nendega seoses. Kaugemates piirkondades, kus elektriühendus on piiratud, võib paindliku liitumise võimaluste loomine tagada, et kodud ja ettevõtted saavad ligipääsu nüüdisaegsetele teenustele, mis võivad tõsta elatustaset ja parandada elukvaliteeti.

Paindliku liitumise võimalus võib kaugemates piirkondades, kus elektriühendus puudub, anda ligipääsu kvaliteetsetele haridusteenustele (nt digitaalõpe, videokonverentsid) ja tervishoiuteenustele. Ühtlasi võimaldab paindlik elektriühendus muuta hajapiirkonnad elamiseks atraktiivsemaks, mis võib vähendada rännet linnadesse ja linnalähedastesse piirkondadesse, saamaks juurdepääsu elektrile ja teistele teenustele. Selle tagajärjel võib mõne maapiirkonna asustus kasvada, samas kui linnadesse liikumine väheneb. Kui võrguühenduseta piirkonnad saavad ligipääsu elektrile, võivad sealsed inimesed jääda oma kodukanti või sinna naasta, kuna elu sellistes maapiirkondades muutub mugavamaks.

Paindliku liitumise võimaldamine võib aidata vähendada regionaalset ebavõrdsust. Kaugematesse piirkondadesse jõudmine võib soodustada piirkondlikku arengut, parandades kohalikke elutingimusi ja hoogustades piirkondlikku majandustegevust. See võib samuti kaasa tuua rohkem kohalikke töövõimalusi ja vähendada töötuse määra, kuna inimesed ei pea enam linna tööle minema.

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Paindlikud liitumised võivad soodustada usaldusväärset ja jätkusuutlikku energiatarnimist, eriti kaugemates ja vähem arenenud piirkondades, kus elektrivõrk võib olla ebapiisav. See omakorda tugevdab riigi taristut ja muudab selle vähem haavatavaks võimalike välisohtude ees (näiteks küberrünnakud või füüsilised rünnakud, mis võivad häirida energiaühendust). Paindlik liitumine võib soodustada taastuvenergia, näiteks päikese- ja tuuleenergia kasutamist. Need sõltuvad vähem suurest võrgust ja võimaldavad paindlikkust. See aitab kaasa tooraine ja energiaallikate mitmekesisusele, vähendades sõltuvust ühest allikast ja suurendades riigi energiajulgeolekut.

Mõju majandusele

Paindliku liitumise võimaluse loomine kaugemates piirkondades võib olla alguses kallis, kuna see eeldab taristu uuendamist või rajamist sinna, kus võrguühendus puudub. Suured alginvesteeringud võivad lükata investeeringutasuvuse kaugemasse aega.

Paindliku liitumise võimalus, näiteks kohaliku energiatootmise (taastuenergia, päikese- ja tuuleenergia) integreerimine, võib aidata vähendada sõltuvust kallimatest energiatarnetest ja madalamate hindade kaudu positiivselt mõjutada kodumajapidamisi ja ettevõtteid. Erinevad majandussektorid, sealhulgas tööstus ja teenused, mis sõltuvad elektrienergiast, võivad kasu saada usaldusväärse ja taskukohase energiatarne tagamisest. See võib suurendada nende konkurentsivõimet ja edendada majanduskasvu piirkondades, kus elektrivõrguühendus on varem olnud piiratud või puudu.

Paindliku liitumise võimalus võib edendada taastuenergiat, kuna paljud paindlikud lahendused on seotud päikese- ja tuuleenergiaga. Seda tüüpi energiatootmine ei nõua suuri alginvesteeringuid erinevalt liitumisest traditsioonilise elektrivõrguga, olles seega kasulik arenguvõimalus vähearenenud piirkondades. Taastuenergia areng toob kasu keskkonnale ja suurendab majanduse jätkusuutlikkust. Paindliku liitumise võimalusega saavad kohalikud energiatootjad ja ettevõtted teenida tulu, pakkudes kohalikke energiateenuseid piirkondadele, kus need teenused olid varem puudulikud. See toetab piirkondlikku majandust ja aitab luua uusi ettevõtteid.

Mõju elu- ja looduskeskkonnale

Paindlik liitumine, eriti kui keskendutakse taastuenergia, nt päikese- või tuuleenergia tootmisele, võib vähendada fossiilkütuste kasutamist ja kasvuhoonegaaside heidet. Kui elektrivõrk ühendatakse väiksemate, taastuvat energiat tootvate üksustega (nt kodused päikesepargid, tuulegeneraatorid), võib see aidata edendada rohelist energiatootmist ja vähendada keskkonnamõjusid, mis on seotud fossiilkütuste põletamisega. Ühtlasi võib väheneda energiakadu ja suurened võrgu efektiivsus. See tähendab vähem energiat, mida raisatakse kaug- või alakoormatud elektrivõrkudes, aidates vähendada kogu süsteemi ökoloogilist jalajälge.

Mõju regionaalarengule

Võrguettevõtjate kohustus luua elektrivõrguga paindlikke liitumisi piirkondades, kus elektrivõrguühendus on piiratud või puudub, võib avaldada olulist mõju regionaalarengule. Selline samm võib soodustada tasakaalustatud piirkondlikku arengut, vähendada ebavõrdsust ning edendada kohalikku majandust. Mõju võib olla mitmekesine ja ulatuda piirkondliku majanduse elavnemisest ning tööturu võimaluste laienemisest kuni piirkondade elukeskkonna ja taristu paremaks muutumisele.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele

Et toetada elektrivõrguga paindliku liitumise arendamist piirkondades, kus võrk on varem puudunud või on piiratud, peavad kohalikud omavalitsused kohanema pisut suurema halduskoormusega, mis võib tähendada vajadust muuta planeerimisprotsesside ja lubade andmise praktikat. Elektrivõrgu arendamine võib toetada sotsiaalteenuseid ja muid kohalikke teenuseid, nagu haridus ja tervishoid. Kohalikud omavalitsused võivad arendada uusi teenuseid või täiendada olemasolevaid, et parandada elukvaliteeti piirkonnas, kus elektrivõrk on varem olnud piiratud. Paindliku liitumise võimalus võib muuta piirkonnad elamisväärsemaks ja aidata kohalikel elanikel ja ettevõtetel saavutada suuremat majanduslikku tasuvust.

Muu otsene või kaudne mõju

Paindlikuks liitumiseks võib olla erinevaid võimalusi, mis sõltuvad piirkonna elektrivõrgu koormusest, näiteks kohalike taastuenergiaallikate kasutuselevõtt või mikrovõrkude rajamine. See muudab taristu arendamise paindlikumaks ja piirkondadele kohandatavaks. Paindlik

liitumine võimaldab elanikele stabiilset ja usaldusväärset elektrivarustust. Tulemusena paraneb elukvaliteet, kuna enamik igapäevaelu tegevusi sõltub elektrist.

6.3. Tarbijate kaitsmine võrgust lahtiühendamise eest

Elektritarbijate kaitsmine elektrivõrgust lahtiühendamise eest kohtuvälise vaidluse ajal avaldab olulist mõju tarbijate elukvaliteedile, sotsiaalsele turvalisusele ja üldisele heaolule. See aitab tagada õiguste ja huvide tasakaalu nii tarbijate kui ka teenusepakkujate vahel.

Tarbijate kaitsmine elektrivõrgust lahtiühendamise eest kohtuvälise vaidluse ajal avaldab olulist sotsiaalset ja demograafilist mõju, aidates tagada sotsiaalset õiglust, võrdsust ja turvalisust. See aitab hoida elukvaliteeti, stabiliseerida perede toimetulekut ning vähendada vaimset ja emotsionaalset kahju. Samuti aitab see kaitsta haavatavamaid gruppe, nagu madala sissetulekuga pered ja vanemad inimesed, et nad ei jääks kohtuvälise vaidluse ajal elutähtsate teenusteta. Seda tuleb käsitleda kui osa suuremast sotsiaalse õiguse ja võrdse kohtlemise süsteemist, kus teenuste osutamine ei sõltu ainult majanduslikust olukorrast.

Elektriühendus on eriti oluline peredele, kus on väikesed lapsed, tervisemuredega liikmed või inimesed, kellel on kodus meditsiiniseadmed, mis sõltuvad elektrist (näiteks hapnikumasin või muu elutähtis seade). Elektriteenuse katkemine võib raskendada ka töö- ja õpingutingimusi. Digiajastul on elektri olemasolu oluline kaug- ja kodutöötajatele ning õpilastele, kelle haridus ja õppetöö sõltuvad peamiselt internetiühendusest ja elektroonilistest seadmetest. Elektriühenduse säilitamine kohtuvälise vaidluse ajal päästab ka muretsemisest elektriga seotud põhivajaduste puudumise pärast ja aitab seega hoida vaimset tasakaalu. Kui tarbijad tunnevad, et neid kaitstakse õiglaselt ja et nende õigusi vaidluste ajal austatakse, võib see suurendada usaldust teenusepakkujate vastu. See omakorda tugevdab tarbijate ja teenusepakkujate vahelisi suhteid, aidates hoida sotsiaalset ja majanduslikku stabiilsust.

Vanemad inimesed võivad olla elektriühenduse katkemise suhtes eriti tundlikud, kuna neil on rohkem tervisemuresid ja suurem sõltuvus elektrist igapäevaeluga toimetulekul. Kaitse elektrivõrgust lahtiühendamise eest aitab vältida olukordi, kus vanemad inimesed ei saa elutähtsaid teenuseid, näiteks toasooja või tervisehooldust, mis on nende heaolu jaoks hädavajalikud. Eriti oluline on see kaitse piirkondades, kus elab suurem osa haavatavast elanikkonnast, nagu maapiirkonnad või väikelinnad. Kui inimesed elavad kaugemal ja nende ligipääs teenustele on piiratud, võib vaidluse ajal elektriühenduse säilitamine neid kaitsta, eriti kui nad ei saa probleeme elektriettevojtjaga kiiresti lahendada.

Muudatusel ei ole mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele, majandusele, elu- ja looduskeskkonnale ega riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

6.4. Elektri jagamine hoone piires

Mõjutatud osapooled:

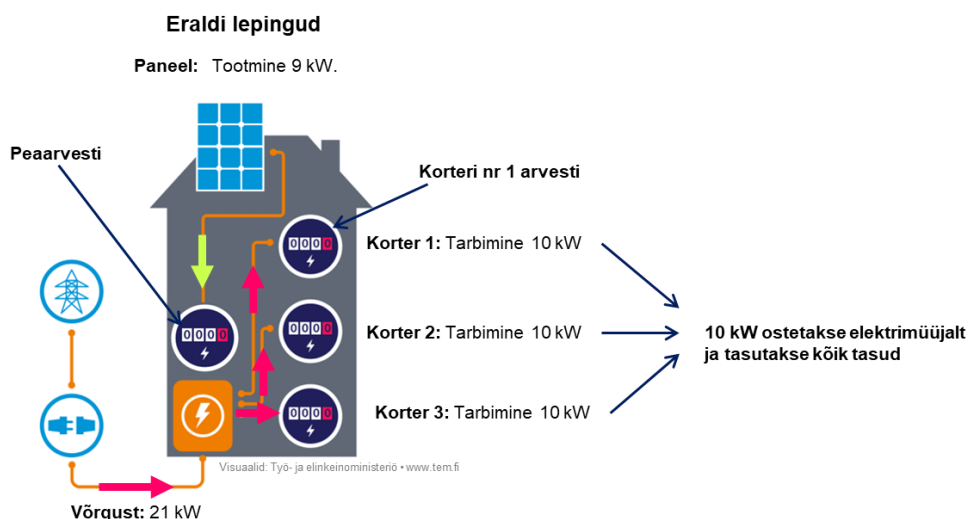
1. Võrguettevõtjad – 2023. aasta seisuga oli Eestis üks põhivõrguettevõtja (Elering) ja 33 jaotusvõrguettevõtjat⁸, kellest suurimad on Elektrilevi OÜ (2023. a turuosa 88%), Viru Elektrivõrgud OÜ (2023. a turuosa 3%), Imatra Elekter AS (2023. a turuosa 3%). 2021. aastal omandas Elektrilevi OÜ Imatra Elektri AS-i ning Elektrilevi turuosa suurenes sellega 91%-ni.

⁸ Aruanne elektri- ja gaasiturust Eestis. Konkurentsiamet, 2023. <https://www.konkurentsiamet.ee/analuisid-ja-uuringud/elektri-ja-gaasituru-aruanded>.

2. Kodutarbijad – 2023. aasta lõpu seisuga 657 689 elektrilepingut; ettevõtjad – 2023. aasta lõpu seisuga 106 333 elektrilepingut⁹.

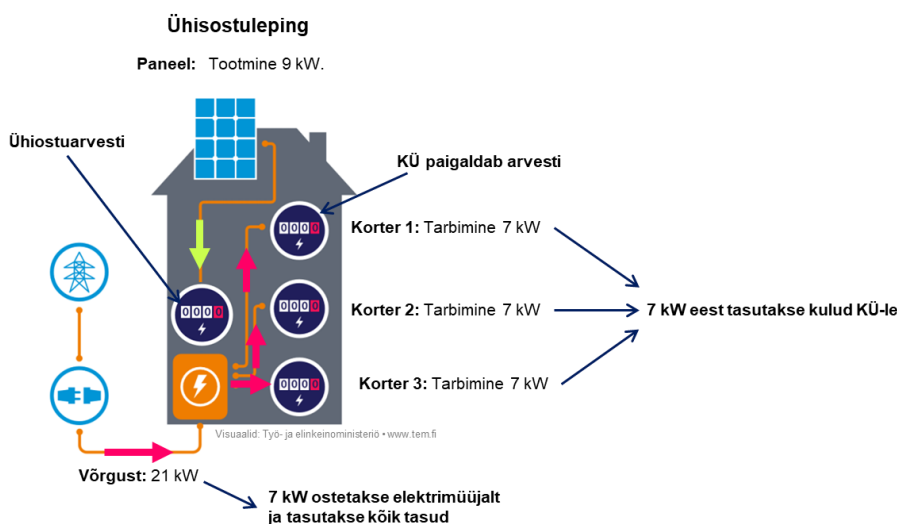
Praegu on tarbijatel, kes toodavad ja tarbivad taastuvenergiat samas hoones või kortermajas, võimalus sõlmida võrgu- ja elektrilepinguid järgmiselt (vaatleme näitena korteriühistut):

- Iga eluruumi jaoks sõlmitakse eraldi võrgu- ja elektristuleping. Korteriühistu (KÜ) sõlmib üldelektri jaoks võrgu- ja elektristulepingu, tarbitud elektrikoguseid mõõdetakse peaarvestiga. Päikesepaneelide toodang liigub läbi KÜ peaarvesti KÜ elanikele või elektrivõrku. Probleemkohad: KÜ elanik maksab KÜ katusel toodetud elektri eest võrgutasu, elektriaktsiisi, taastuvenergiatasu ja soetab selle elektri elektrimüüjalt. Skeem:

- KÜ ja elanikud sõlmivad ühisostulepingu. Sellisel juhul arvestatakse elanike elektrienergia kasutamise kulu kokkuleppe järgi: kas eluruumi on paigaldatud väiksema täpsusega arvestid või jagatakse elektri kogus eluruumi ruutmeetrite järgi. Tarbijal (eluruumi elanikul/omanikul) puudub võimalus ise valida võrgupaketti ja elektrilepingut (dünaamilise või fikseeritud hinnaga leping) ning tal pole ka huvi oma tarbimist elektri hinna järgi juhtida (kui KÜ valib fikseeritud paketi või kui elektrikulu ei jaotata mõõdetud koguste alusel). Kuna KÜ ei hakka börsipaketi puhul iga 15 minuti järel muutuvat elektri hinna kokku arvutama ja paigaldatavad arvestid ei pruugi seda piisava täpsusega mõõta, jagatakse kuu kogukulu tõenäoliselt mõõdetud elektrienergia kogusega ehk tarbijal ei ole põhjust oma elektritarbimist soodsamale ajale nihutada. Skeem:

⁹ Aruanne elektri- ja gaasiturust Eestis. Konkurentsiamet, 2023. <https://www.konkurentsiamet.ee/analused-ja-uuringud/elektri-ja-gaasiturust-aruanded>.

Muudatuse järel on korteriühistel ja elanikel jätkuvalt võimalik sõlmida ühisostulepinguid, kuid see ei ole enam vajalik selleks, et elanik saaks otseselt kasu hoone katusel toodetud taastuvelektrist. Muudatuse tulemusel paraneb tarbija valikuvabadus otsustada, millist võrgupaketti ja elektrimüügilepingut ta soovib sõlmida.

Seadusemuudatus on kooskõlas direktiivi (EL) 2024/1711¹⁰ artikliga 15a ja direktiivi (EL) 2018/2001¹¹ artikli 21 lõikega 4. Samuti on muudatus kooskõlas alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse § 24 lõikega 6³, mille kohaselt kuni 100 kW summaarse netovõimsusega seadmetega ja elektrisüsteemiga ühendatud elektrienergia tootjal, kelleks on kodutarbija või korteriühistu, ei teki maksukohustust elektrienergiat tarbimiseks kasutusele võttes ega edastades kodutarbijale, korteriühistule või võrguettevõtjale. Praegu, kui korteriühistu ei sõlmi elektri ühisostulepingut, maksavad tarbijad omatoodetud elektri eest aktsiisi.

Muudatus näeb ette, et Elering loob andmevahetusplatvormile (AVP) energiajagamise mooduli. Sarnaselt on lähenenud Soome, kus süsteemihaldur Fingrid on loonud mooduli nende andmevahetusplatvormile, kus hoone sees energia jagamiseks tuleb end registreerida ja määratleda elektri jagamise põhimõtted osapoolte vahel.

6.5. Riigi julgeoleku põhimõtted võrguteenuse osutamiseks elektrivõrgus kasutatavat riist- või tarkvara hankides

Mõjutatud osapooled:

1. Võrguettevõtjad – 2023. aasta seisuga oli Eestis üks põhivõrguettevõtja (Elering) ja 33 jaotusvõrguettevõtjat¹², kellest suurimad on Elektrilevi OÜ (2023. a turuosa 91%) ja Viru Elektrivõrgud OÜ (2023. a turuosa 3%).

Võrguettevõtja arvestab võrguteenuse osutamiseks vajalikku riist- või tarkvara hankides riigi julgeoleku põhimõtetega. Muudatus võib suurendada võrguettevõtjate halduskoormust ja hangete tegemisel ja teenusepakujate valimisel. Kui võrguettevõtja valib sideteenuse osutaja, kes täidab ESS-i §-s 87³ nimetatud nõudeid, siis ei ole tarvis võrguettevõtjal lisakontrolli teha. Teadaolevalt alustab Eesti suurim jaotusvõrguettevõtja Elektrilevi OÜ arvestite väljavahetamist 2027. aastal. On oluline tagada, et arvesteid hankides hindaks võrguettevõtja hanke koostamise käigus, kuidas välistada seadmete hankimist riigi julgeolekut ohustavatelt pakujatelt. Elektrilevi OÜ turuosa on Eestis väga suur, mistõttu mõjutaks see oluliselt ka riigi julgeolekut,

¹⁰ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401711.

¹¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A32018L2001>.

¹² Aruanne elektri- ja gaasiturust Eestis. Konkurentsiamet, 2023. <https://www.konkurentsiamet.ee/analused-ja-uuringud/elektri-ja-gaasituru-aruanded>.

kui sajad tuhanded arvestid hangitaks suure riskiga pakkujalt. Riskide hindamine on võrguettevõtjatele siiski vähem koormav kui ESS-i alusel kehtestatud riskihindamine sideettevõtjatele. ESS-i kohaselt peavad sideettevõtjad saama Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametilt riist- või tarkvara kasutusloa. Võrguteenuse osutamiseks kasutatavale riist- või tarkvarale pole kasutusloa taotlemist plaanitud.

6.6. Eestis taastuvenergia tootmise ja selle võrku müümisega seonduvad tegevused vabastada riigihangete reeglitest

Eelnõuga kaasnevad mõjud on positiivsed:

- Riigi halduskoormus väheneb, sest riik ei pea ise tegema põhjalikke turu- ja konkurentsiuuringuid, koostama mahukat erandi taotlust, ega aktiivselt osalema erandi taotluse menetluses.
- Erandi taotlemise kulud kannab taotleja. Kui hankijatel on õigus ise erandit taotleda, kannavad ka hankijad ise kõik erandi taotlemisega seonduvad kulud, koormamata seejuures riigieelarvet.
- Riigil endal säilib erandi taotlemise õigus, ehk soovi korral saab riik ise vastavas sektoris erandi taotluse Euroopa Komisjonile esitada.
- Majanduskeskkond paraneb, sest turuosalisel saavad ise algatada turu tõhusamale konkurentsile avamise protsessi.

Muudatusettepanek viib riigihangete protsessi vastavusse Euroopa Liidus eksisteerivate parimate tavadega, soodustades konkurentsivõimelisemat ja tõhusamat turukeskkonda, sealjuures vähendades riigi halduskoormust.

7. Riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud seaduse rakendamise korral

Seaduse rakendamisest otseseid tulusid ega kulusid riigieelarvesse ette näha ei ole.

8. Rakendusaktid

Muudetakse majandus- ja taristuministri määrust nr 10 „Elektrituru toimimise võrgueeskiri“ (lisa 2), milles sätestatakse üldteenuse osutamise konkursi algatamise kord.

9. Seaduse jõustumine

Seaduse punktid 3, 4, 8 ja 17 jõustuvad 2026. aasta 1. augustil. Need punktid jõustuvad hiljem, et anda võrguettevõtjatele pikem aeg vajalikeks ettevalmistusteks. Ülejäänud muudatused jõustuvad üldises korras. Jõustumisel ei nähta ette pikemat aega rikkumismenetluse vältimiseks, kuna nende sätetega seotud direktiivi ülevõtmise tähtaeg oli 17. jaanuar 2025.

10. Seaduseelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu Rahandusministeeriumile ja Justiitsministeeriumile ning märkuste esitamiseks Konkurentsiametile ja turuosalistele.

Lisa 1. Vastavustabel

Lisa 2. Määruse kavand